

Stanisław Stepień

(Południowo-Wschodni Instytut Naukowy w Przemyślu;
Państwowa Wyższa Szkoła Wschodnioeuropejska w Przemyślu)

Станіслав Степєнь

(Південно-Східний науковий інститут у Перемишлі;
Державна вища східноєвропейська школа в Перемишлі)

Olga z Bilskich Petlura – w świetle nowych poszukiwań archiwalnych

Ольга Петлюра з Більських – у світлі нових архівних знахідок

W badaniach biografistycznych ukraińskich, a w znacznej mierze także polskich, na ogół pomija się sprawy osobiste opisywanych postaci z narodowego panteonu. Historycy starają się ukazywać ich jako ludzi niezłomnych, oddanych sprawie narodowej lub społecznej, a w każdym razie stawiających zdecydowanie wyżej sprawy narodowe niż osobiste. Najczęściej, niejako na marginesie ich biografii, nawet naukowych, wymienia się czasem żonę i dzieci. Już o wiele więcej pisze się o rodzicach, gdyż do kanonu biografistyki należało w czasach minionych scharakteryzowanie pochodzenia społecznego. W czasach radzieckich dobrze było widziane podkreślanie, że dana postać wywodziła się z klasy wyzyskiwanej i już w dzieciństwie kształtowała swe poglądy klasowe. Jeśli zaś pochodziła z warstwy społecznie uprzywilejowanej, to w jej biografii należało napisać, że miała odwagę odciąć się od szlacheckiego lub burżuazyjnego pochodzenia. Schemat ten w pewnej mierze odziedziczony został po roku 1990, z tym że przestano eksponować elementy proletariackie, które zastąpiono podkreśleniem patriotycznego wychowania przez rodziców lub szersze środowisko rodzinne.

Nie starano się więc prowadzić szerszych badań, zarówno w przypadku wspomniania małżonków i dzieci, jak i rodziców i dalszej

rodziny opisywanych postaci. Do wyjątków należą prace oparte na szerszych poszukiwaniach genealogicznych oraz kwerendach archiwalnych w celu ustalenia edukacji i drogi życiowej współmałżonków opisywanych bohaterów, zwłaszcza przed zawarciem małżeństwa.

Tak jest też w przypadku Olgi Bilskiej żony Atamana Głównego i przewodniczącego Dyrektoriatu Ukraińskiej Republiki Ludowej – Symona Petlury. Dotychczas badaczom jego biografii nie udało się definitywnie ustalić nawet daty i miejsca urodzenia żony, nie mówiąc już o przebiegu jej edukacji i informacji o rodzicach, z wyjątkiem imienia ojca. W wydanych dotychczas pracach dotyczących Olgi Bilskiej spotykamy zarówno różne daty, jak różne miejsca jej urodzenia. W ukraińskiej historiografii po raz pierwszy zwróciła na to uwagę Taisija Kiwszar w bardzo cennym poznawczo artykule *Ольга Петлюра в політичному і культурному русі української еміграції в Європі (20–40-ті роки ХХ ст.)* [Olga Petlura w ruchu politycznym i kulturalnym ukraińskiej emigracji w Europie (lata 20–40 XX w.)]¹.

Najczęściej w literaturze spotykamy informacje, że Olga Bilaska – żona Atamana Głównego Symona Petlury – urodziła się we wsi Mała Diwycia (ukr. Мала Дівичя) w powiecie pryłuckim, w guberni połtawskiej, 23 grudnia 1885 roku², ale w niektórych źródłach można także znaleźć informacje, że urodziła się we wsi Pohreby (ukr.

¹ Т. Ківшар, Ольга Петлюра в політичному і культурному русі української еміграції в Європі (20–40-ті роки ХХ ст.), [w:] *Ucraina Magna*, t. 2: *Українська жінка у іншонаціональному середовищі. Побутовий та громадянський вияви*, ред. В. Піскун, Київ 2017, s. 159-189. Nieocenionym nowatorstwem artykułu jest to, że jego autorka przybliży sylwetkę Olgi Petlury na podstawie posiadanej w swych zbiorach prywatnych materiałów i korespondencji żony Atamana Głównego ze spokrewnioną rodziną Siropółków, rodu wielce zasłużonego dla ukraińskiego życia politycznego, kulturalnego i naukowego. Jednakże nie ze wszystkimi ustaleniami autorki w odniesieniu do danych osobowych Olgi Bilskiej należy się zgodzić.

² Родина Петлюрів, „Свобода” 12.XI.1976, № 219, s. 2; tamże 13.XI.1976, № 220, s. 2; А. Чернов, Дружина й донька Симона Петлюри, „Українське слово” 29 IV-5 V, № 17, s. 5. Zob. także https://ru.wikipedia.org/wiki/Петлюра,_Ольга_Афанасьевна [zapis 22.05.2019].

Погреби), niedaleko wspomnianej Małej Diwyci, lub nawet w Pryłukach³, i to nie w roku 1885, a 1884 lub nawet w 1886 r.

Przyczyną takich rozbieżności jest nie tylko wspomniane lekceważenie przez historyków postaci drugorzędnych w stosunku do głównego bohatera i niedocenywanie potrzeby przeprowadzenia solidnych kwerend archiwalnych, ale wynika to także z przyczyn obiektywnych. Administracja carska, zarówno państwowa, jak i cerkiewna, w pisemnych potwierdzeniach różnych czynnościach urzędowych, w tym szkolnych oraz sakramentalnych, takich jak np. zawarcie związku małżeńskiego, czy przy wystawianiu aktu zgonu, podawała wyłącznie wiek, a nie datę urodzenia. Sytuację komplikuje również fakt oficjalnego używania w Rosji do 1918 r. kalendarza juliańskiego. To powodowało, że osoby urodzone tam w XIX lub na początku XX w., zaczęły w okresie dwudziestolecia międzywojennego przeliczać sobie (lub inni im przeliczali) daty urodzenia na rachubę kalendarza gregoriańskiego. Nierzadko, nie znając metody przeliczania dni między kalendarzem juliańskim a gregoriańskim popełniano błędy, gdyż do określanej daty z XIX w. dodawano 13 zamiast 12 dni⁴.

Dotychczas nie udało się odnaleźć metryki chrztu Olgi Bilskiej, ani też wiarygodnego dokumentu z zapisem daty i miejsca jej urodzenia. W Państwowym Archiwum Obwodu Czernihowskiego zachowały się cerkiewne księgi metrykalne powiatu pryłuckiego z drugiej połowy XIX w., w tym także księgi chrztów cerkwi pw. Świętej Trójcy, jedynej cerkwi we wsi Mała Diwycia. Jednak wśród zapisów z 1885 roku (najczęściej podawany rok urodzenia Olgi Bilskiej) nie ma adnotacji o jej urodzeniu i chrzcie. Nie ma także o

³ Zob. np. Петлюра Ольга, [w:] Енциклопедія українознавства. Словникова частина, гол. ред. В. Кубійович, Париж-Нью-Йорк 1970, т. 6, s. 2029; Н. Кібець, Замість квітів, „Свобода” [New York] 17.V.1996, № 94, s. 2.

⁴ W XIX wieku różnica między kalendarzem juliańskim a gregoriańskim wynosiła dokładnie 12 dni. Dopiero w wieku XX różnica ta zwiększyła się o jeden dzień i wynosiła 13 dni (analogicznie jest w wieku XXI).

tym informacji zarówno w roku poprzedzającym – 1884, jak i następnym – 1886 roku. Analogiczna sytuacja występuje w odniesieniu do parafii we wsi Pohreby⁵. Być może, że Olga urodziła się w jakiejś innej miejscowości lub w innej niż wspomniane została ochrzczona.

Jak inaczej można ustalić datę i miejsce jej urodzenia? Wydaje się, że w tym względzie mogą w tym być pomocne akta szkolne Żeńskiego Gimnazjum w Prylukach, zachowane w całości we wspomnianym czernihowskim archiwum obwodowym⁶. Olga po początkowej szkole parafialnej (cerkiewnej) podjęła 1 września 1894 roku naukę w tymże gimnazjum⁷. Był to państwowy zakład oświatowy założony pod koniec lat siedemdziesiątych XIX w. podporządkowany Kijowskiemu Okręgowi Naukowemu. W latach dziewięćdziesiątych wspomnianego stulecia była to szkoła siedmioklasowa kończąca się maturą, ale osoby pragnące wykonywać zawód nauczycielski w szkołach ludowych i zdobyć uprawnienia guwernantki zobowiązane były do ukończenia klasy 8. Program tej dodatkowej klasy obejmował zarówno przedmioty teoretyczne, takie jak: religia, pedagogika, dydaktyka nauczania języka rosyjskiego i arytmetyki oraz jakiś inny przedmiot do wyboru, a także praktyczne: prowadzenie dziennika lekcyjnego i dokumentacji szkolnej. W ciągu roku szkolnego uczniowie odbywali także praktykę w miejscowych szkołach ludowych.

⁵ Zob. Державний архів Чернігівської області, Чернігів (dalej ДАЧО), фонд (dalej fond) 1530 (Полтавська духовна консисторія), опис (dalej op.) 1 (Метричні книги міста Прилуки (także wieś Сорочинці), справа (dalej spr.) 90 (lata 1879–1884); spr. 91 (1883–1888); spr. 92 (1883–1887); spr. 93 (1883–1885); spr. 94 (1884–1887); spr. 95 (1885–1887); spr. 98 (1884–1886); spr. 99 (1893–1894); spr. 100 (1895–1886). Tamże: op. 2 (Метричні книги Прилуцького повіту), spr. 1177 (lata 1883–1887); spr. 1184 (1884); spr. 1185 (1884–1887); spr. 1188 (1886); spr. 1192 (1884–1886); spr. 1193 (1884–1885); spr. 1194 (1886–1887); spr. 1199 (1886); spr. 1211 (1886).

⁶ ДАЧО, фонд 1436, op. 1 (Прилуцька жіноча гімназія / Prylucckie Gimnazjum Żeńskie).

⁷ ДАЧО, фонд 1436, op. 1, spr. 29, k. 219.

Olga Bilaska po ukończeniu w 1901 roku nauki w klasie 7 złożyła egzamin maturalny uzyskując następujące oceny z poszczególnych przedmiotów:

- religia – *bardzo dobry*;
- język rosyjski z elementami cerkiewnosłowiańskiego oraz literatura – *dobry*;
- praca pisemna w języku rosyjskim – *dobry*;
- matematyka – *bardzo dobry*;
- geografia świata i Rosji – *bardzo dobry*;
- historia naturalna (biologia) – *bardzo dobry*;
- historia powszechna i Rosji – *bardzo dobry*;
- fizyka oraz geografia statystyczna i fizyczna – *bardzo dobry*.

Dodatkowo zaliczyła sprawdzian z kaligrafii i robót ręcznych na ocenę bardzo dobrą⁸.

Na tej podstawie decyzją Rady Pedagogicznej tegoż gimnazjum z 28 maja tr. uzyskała świadectwo dojrzałości ze złotym medalem⁹. Na świadectwie tym, wydanym 31 maja 1901 roku, odnotowano iż miała wówczas 16 lat. To właśnie komplikuje datę urodzenia Olgi Bilskiej, gdyż w dokumentach urzędowych podawano pełny wiek danej osoby. Gdyby więc Olga urodziła się w grudniu 1885 roku, to do lat 16 brakowałoby jej ponad pół roku. Może więc być to błąd osoby wypisującej świadectwo dojrzałości wynikający z tego, że właśnie w wieku 16 lat kończyło się 7 klasę gimnazjum, a ona mogła iść do szkoły średniej wcześniej, czyli nie w wieku 10, a 9 lat, albo rzeczywiście urodziła się rok wcześniej, czyli w roku 1884, co sugerują niektórzy ukraińscy historycy¹⁰. Niestety nie da się tego określić na podstawie żadnej z zachowanych kopii jej dokumentów szkolnych, a także z zachowanych w tym zespole szeregu innych dokumentów. Olga Bilaska po ukończeniu klasy 7, podobnie jak większość uczennic

⁸ ДАЧО, фонд 1436, оп. 1, спр. 42, к. 99.

⁹ ДАЧО, фонд 1436, оп. 1, спр. 42, к. 99v.

¹⁰ О. Луговий, *Визначне жіноцтво України: Історичні життєписи*, Київ 2007, [wyd. 2], s. 234-237; Т. Ківшар, *Ольга Петлюра в політичному...*, s. 161; Леся Петлюра. *Народе мій, улюблений, підготов. до вид., передне слово, упорядкувала життєпис і коментарі Т. Ківшар*, Київ, 2008, s. 13.

tegoż gimnazjum, podjęła naukę w klasie 8. Po jej ukończeniu uzyskała pełne kwalifikację do wykonywania zawodu nauczyciela w szkołach ludowych oraz uprawnienia do wykonywania zawodu guwernantki (nauczycielki domowej).

Wystawiony na mocy decyzji Rady Pedagogicznej z 7 czerwca 1902 roku „Dodatek do świadectwa maturalnego” potwierdza, że Olga Bilśka:

Jako uczennica 8 klasy zachowywała się *bardzo dobrze* i uczestniczyła w teoretycznych i praktycznych zajęciach ćwiczebnych ustalonych „Programem nauczania dla 8-mej klasy dodatkowej”, zatwierdzonym 31 sierpnia 1874 roku przez Ministra Oświaty Ludowej.

Uzyskała następujące wyniki:

A. Teoria

a) z przedmiotów ogólnych:

Prawo Boże, pedagogika, dydaktyka,
nauczanie początkowe języka rosyjskiego
arytmetyka *bardzo dobry (5)*

b) z przedmiotów na nauczania specjalnego *bardzo dobry (5)*

B. Praktyka

pełnienie obowiązków pomocnicy wychowawczynie...
bardzo dobry (5)

prowadzenie dzienniczka pedagogicznego *bardzo dobry (5)*

wykonanie lekcji próbnych... *dobry (4)*

W związku z powyższym i na podstawie §§ 43 i 44 „Ustawy o żeńskich gimnazjach i progimnazjach” Ministerstwa Oświaty Ludowej wymieniona *Bilśka Olga* zostaje uznana przez Radę Pedagogiczną Pryłuckiego Gimnazjum Żeńskiego za godną tytułu nauczycielki domowej przedmiotów: *języka rosyjskiego i matematyki*¹¹.

¹¹ ДАЧО, фонд 1436, оп. 1, spr. 42, k. 176-176v.

Przy odbiorze świadectwa maturalnego przez Olę, a także atestu dodatkowego, poświadczającego ukończenie przez nią klasy 8, widnieje adnotacja, iż wraz z dokumentami odebrała z gimnazjum także świadectwo chrztu, czyli wyciąg metrykalny¹², którego jednakże nie udało mi się dotychczas odnaleźć ani w archiwach kijowskich, ani w archiwum Departamentu Policji w Paryżu, ani w tamtejszej Bibliotece im. Symona Petlury, gdzie przechowywanych jest wiele dokumentów osobistych Olgi i Symona Petlurów.

Jakie inne nowe informacje można uzyskać z akt szkolnych pryłuckiego gimnazjum? Dotychczas znane było jedynie imię ojca Olgi – Panas (ros. Afanasij). Nic więcej o nim nie było wiadome. Z akt gimnazjum możemy wyczytać, że był on z zawodu nauczycielem szkół ludowych. Prawdopodobnie początkowo we wsi Mała Diwycia, a potem w Pryłukach, gdyż w dokumentach figuruje on jako honorowy obywatel tego miasta pochodzenia szlacheckiego¹³. Osierocił on rodzinę w 1895 roku, gdy Olga była w drugiej klasie gimnazjalnej. Jej matka Aleksandra Iwaniwna (córka Iwana), której imienia dotychczas również nie znaleźliśmy, zwracając się 1 grudnia 1895 roku do kierownictwa gimnazjum w sprawie wydania zaświadczenia o nauce córki, występuje już jako „wdowa po honorowym obywatelu Pryłuk”¹⁴.

Z dokumentów gimnazjalnych dowiadujemy się także, że Bilscy mieli dwie córki: Olę i o dwa lata młodszą Ludmiłę, która również ukończyła Gimnazjum Żeńskie w Pryłukach¹⁵. Po śmierci Panasa Bilskiego stan materialny rodziny znacznie się pogorszył, dlatego też matka, chcąc zapewnić córkom możliwość ukończenia gimnazjum, corocznie występowała do zarządu Powiatu Ziemskiego w Pryłukach

¹² Tamże, k. 82.

¹³ Tamże, spr. 29, k. 219.

¹⁴ Zob. ДАЧО, фонд 1436, op. 1, spr. 32, k. 214, k. 214-216.

¹⁵ Tamże, spr. 32, k. 214 (Ludmiła rozpoczęła naukę w Pryłuckim Gimnazjum Żeńskim w 1896 r.); zob. tam także: spr. 52, k. 388-389; spr. 52, 195-195v (Świadectwo maturalne Ludmiły Bilskiej); spr. 199, 30-32.6 r.

o wsparcie finansowe na ich kształcenie¹⁶. Do pensji po mężu dorabiała także wynajmując stancje dla uczennic wspomnianego gimnazjum¹⁷.

Olga i Ludmiła znakomicie się uczyły, za co były wielokrotnie nagradzane zakończenie roku szkolnego listami pochwalnymi dyrekcji gimnazjum¹⁸. Z akt szkolnych o wiele więcej wiemy o Ludmile niż o Oldze, gdyż ta pierwsza po ukończeniu gimnazjum w 1904 roku¹⁹, przez jakiś czas szukała pracy, ale w roku następnym dowiedziała się, że w gimnazjum, którego była absolwentką, wakuje etat „nadzorczynie klasowej”, czyli wychowawczynie pełniącej funkcję pomocnika nauczyciela. Złożyła podanie i została przyjęta²⁰. Pracowała tam do 1910 roku²¹. Po czym, prawdopodobnie po wyjściu za mąż wyjechała do Katerynosławia (obecnie Dniepr). Pracę znalazła w miasteczku Juziwka w guberni katerynosławskiej²². Wówczas zwróciła się do dyrekcji Gimnazjum w Prylukach o wysłanie jej dokumentów, potrzebnych do podjęcia nowej pracy. Wysłano je tam. W dokumentach tych początkowo figuruje jako panna, ale pod koniec zatrudnienia w gimnazjum już jako zamężna – i nosi nazwisko Szkuratowa²³.

Interesującą i do dziś niewyjaśnioną kwestią pozostaje także sprawa narodowości Olgi Bilskiej. Dysponujemy jedynie lakoniczną informacją na ten temat. W jednym z listów wysłanych w 1924 roku do siostry ciotecznej Niny Siropołk Olga napisała: *Ja..., niestety nie*

¹⁶ Zob. tamże, spr. 29, k. 219, 220; spr. 32, k. 214; spr. 34, k. 53; spr. 36, k. 45, 226; spr. 39, k. 314; spr. 43, spr. 49, k. 392; i in.

¹⁷ Tamże, spr. 72, k. 511, 590.

¹⁸ Tamże, spr. 34, k. 198; spr. 36, k. 174v.

¹⁹ Tamże, sprawy: 32, 52, 55, 72, 139.

²⁰ Tamże, spr. 52. W dokumentach tych znajduje się również kopia świadectwa ukończenia klasy 7 przez Ludmiłę Bilską, k. 195.

²¹ Tamże, spr. 72.

²² Tamże, spr. 199, k. 30.

²³ Tamże, spr. 139 (Особова справа Людмили Більської).

*jestem narodowości ukraińskiej*²⁴. Nie określa jednak swej narodowości, ani w tym liście, ani w żadnym innym dokumencie osobistym. Podczas prowadzonej w czerwcu 1997 roku kwerendy w Bibliotece im. Symona Petlury w Paryżu uzyskałem od jej pracownika, byłego żołnierza petlurowskiego, informację, że Olga Bilaska była polskiego pochodzenia²⁵. Nie daje się jednak tego potwierdzić na podstawie analizy wspomnianych materiałów archiwalnych. Obydwoje jej rodzice byli bowiem wyznania prawosławnego i takiegoż wyznania była sama Olga i jej siostra Ludmiła. Wprawdzie w gimnazjum pojawiały się osoby wyznania rzymskokatolickiego, np. w roku szkolnym 1896, kiedy to Olga była w klasie trzeciej, na 211 uczennic dwie były wyznania rzymskokatolickiego, cztery luteranśkiego, dwie staroobrzędowego, 53 mojżeszowego, a 150 prawosławnego²⁶. W całym ponad dwudziestotysięcznym mieście żyło w tamtych latach prawie 200 osób wyznania rzymskokatolickiego²⁷. Być może w dalszej rodzinie Olgi Bilaskiej mogły być osoby polskiego pochodzenia, na przykład ze strony matki.

Przywołane tu dokumenty z czernihowskiego archiwum są niezwykle ważne dla uzupełnienia biogramu Olgi z Bilaskich Petlury o informacje dotychczas nieznanne, i to nieznanne nawet autorom publikacji *Симон Петлюра та його родина* [Symon Petlura i jego rodzina]²⁸ wydanej w Kijowie w 1996 roku na podstawie materiałów zgromadzonych w Bibliotece im. Symona Petlury w Paryżu oraz w

²⁴ Cyt. za T. Kivšar, Ольга Петлюра в політичному ..., s. 171 (List O. Petlury do N. Siropolko, koniec czerwca 1924, wysłany z Warszawy. Oryginał znajduje się w zbiorach autorki wymienionego artykułu).

²⁵ Zapiska w zbiorach autora.

²⁶ ДАЧО, фонд 1436, оп. 1, spr. 33, к. 21.

²⁷ Dokładną statystyką wyznaniową ludności miasta Pryłuki dysponujemy za rok 1902. Mieszkało tam wówczas 16 417 prawosławnych, 5012 wyznania mojżeszowego, 182 rzymskokatolików i 81 luteranów, zob. ДАЧО, фонд 1436, оп. 1, spr. 49, к. 45.

²⁸ Симон Петлюра та його родина. До 70-річчя Його трагічної загибелі. Документи і матеріали, упорядкування та предмова В. Михальчука, Київ, 1996.

kijowskim Centralnym Państwowym Archiwum Wyższych Organów Władzy i Rządu Ukrainy²⁹.

Olga Bilka po ukończeniu gimnazjum wyjechała do Kijowa, gdzie zamierzała podjąć dalszą naukę na Wyższych Kursach Nauczycielskich, ale z powodu braku środków finansowych podjęła tam pracę w prywatnym gimnazjum. Pewnego razu w 1908 roku będąc z wizytą u swych krewnych, poznała Symona Petlurę. Znajomość przybrała cechy trwałości i w 1910 roku Olga zdecydowała się pojechać do niego do Moskwy, gdzie Symon Petlura redagował wspólnie z Ołeksandrem Salikowskim rosyjskojęzyczne czasopismo „Українська жизнь” [Ukraińskie życie], a Olga podjęła tam pracę jako guwernantka. Tam też zaszła w ciążę i gdy miała rodzić wróciła do krewnych do Kijowa, gdzie 25 października 1911 roku urodziła córkę, dla której z mężem wybrali imię Łarysa (Łesia)³⁰. Następnie z dzieckiem wyjechała do Pryluk do swej matki. Po kilku miesiącach powróciła do Moskwy zabierając ze sobą matkę. Wynajmowały mieszkanie w 2. Zaułku Wołkońskim w budynku pod nr 3³¹. W Moskwie Łarysa została 23 września (6 października) 1912 roku ochrzczona w cerkwi pw. Życiodajnej Trójcy Świętej (Żiwonaczalnoji). Jej rodzicami chrzestnymi byli Stepan Trofimenko mieszczanin z guberni woroneskiej oraz Aleksandra Iwanowna, czyli babcia Łesi. Informacja ta jest ważna także dlatego, że dzięki niej wiemy, iż matka Ołgi w tym czasie jeszcze żyła. Kiedy zmarła, nie wiadomo, ale prawdopodobnie stało się to przed 1915 rokiem, gdyż nie występuje później w spisie mieszkańców wspomnianego budynku w 2. Zaułku Wołkońskim, a w mieszkaniu zameldowana jest wyłącznie Olga Bilka³².

²⁹ Zob. Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, Київ. Przede wszystkim фонд 3696.

³⁰ S. Stępień, Symon Petlura – życie i działalność, „Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze” 1996, t. 3, s. 31.

³¹ Т. Ківшар, Ольга Петлюра в політичному ..., s. 171.

³² Informacje te ustaliła Taisja Kiwszar na podstawie wydawanego corocznie w Moskwie informatora ze spisem i adresami mieszkańców pt. Вся Москва. Zob. Т. Ківшар, Ольга Петлюра в політичному ..., s. 164.

Gdy wybuchła I wojna światowa i Symonowi groziła mobilizacja oraz wysłanie na front w niewiadomym kierunku, zdecydował się wstąpić do organizacji o charakterze charytatywnym pracującej na potrzeby frontu, której członkowie traktowani byli jak żołnierze. Otrzymał przydział na front północno-zachodni do Mińska. Wówczas to, w trosce o to, że gdyby przypadkiem zginął i Olga pozostała jako panna z dzieckiem bez zabezpieczenia materialnego, oboje zdecydowali się na legalizację swojego małżeństwa, czyli zawarcie ślubu cerkiewnego. Olga jako wdowa po żołnierzu miałaby bowiem prawo do opieki ze strony państwa. Ślub miał miejsce 3 (18) stycznia 1915 roku w cerkwi Preobrażeńskiej (pw. Przemienienia Pańskiego) w podmoskiewskiej wsi Lubierce. Młodym małżonkom udzielił go ks. Siergiej Chołmnogorow, który odnotował w księdze zaślubin, że związek małżeński zawarli: *mieszczanin miasta Połtawa Symon Wasilewicz Petlura, wyznania prawosławnego, pierwszy ślub, 35 lat; wziął za żonę guwernantkę Olę Afanasjewnę Bilską, wyznania prawosławnego, pierwszy ślub, 30 lat*³³.

Niestety, dokument ten także nie zawiera daty i miejsca urodzenia Olgi Bilskiej. Sugeruje on jednak, podobnie jak wspomniane wcześniej akta gimnazjalne, że urodziła się ona w 1884, a nie w 1885 r. W Rosji we wszystkich dokumentach urzędowych podawano bowiem pełny wiek danej osoby. Olga Bilka w dniu ślubu 3 stycznia 1915 roku miałaby pełne 30 lat, tylko wtedy, gdyby urodziła się roku 1884.

Przy tej okazji warto sprostować także błędną informację, podaną zarówno we wspomnianej publikacji *Симон Петлюра та його родина*, jak i w wielu innych pracach dotyczących Symona i Olgi Petlurów, a mianowicie, że zawarli oni w Moskwie w 1910 roku, czyli rok przed urodzeniem córki Łesi, ślub cywilny³⁴. Nie jest to prawdą, gdyż śluby cywilne (ros. гражданский брак) wprowadzono w Rosji

³³ Oryginał świadectwa ślubu zachował się w Bibliotece im. Symona Petlury w Paryżu, a jego reprodukcję zamieszono w publikacji *Симон Петлюра та його родина...*, s. 76.

³⁴ Zob. *Симон Петлюра та його родина...*, s. 103.

dopiero po rewolucji październikowej dekretem Rady Komisarzy Ludowych z 18.XII.1917 roku. Wcześniej w Rosji carskiej pewien wyjątek istniał tylko w stosunku do staroobrzędowców, którzy po zawarciu ślubu w swej cerkwi staroobrzędowej, czy też chrzcie tam dziecka, jako że byli przez państwo nieuznawani, zobowiązani byli do zgłoszenia tego w miejscowym urzędzie administracyjnym i dopiero wówczas taki akt nabierał mocy prawnej. Wszyscy inni musieli urodzenie dziecka, ślub czy zgon sankcjonować w którymś z uznanych w Rosji związków wyznaniowych. Dokument wyznaniowy był jedynym oficjalnym dokumentem respektowanym przez państwo. Nawet Włodzimierz Lenin, aby uprawomocnić związek małżeński z Nadieżdą Krupską wziął ślub cerkiewny.

Późniejsze losy Olgi i jej córki Łesi uzależnione były od funkcji publicznych i losów osobistych jej męża. Na początku 1917 roku Olga zdecydowała się opuścić Moskwę i przyjechała z córką do Mińska, gdzie zamieszkała wspólnie z mężem. Gdy jednak ten wziął udział w zorganizowanym w stolicy Ukrainy w dniach 18–21 maja 1917 roku Pierwszym Ukraińskim Zjeździe Wojskowym, na którym został wybrany przewodniczącym Ukraińskiego Generalnego Wojskowego Komitetu i do Mińska już nie powrócił, wyjechała do niego do Kijowa. Przyjechała tam z córką na początku czerwca 1917 roku i zamieszkała w służbowym mieszkaniu Symona, przydzielonym mu w hotelu „Praha” na ulicy Włodzimierskiej, niedaleko Muzeum Pedagogicznego, w którym urzędowała Ukraińska Centralna Rada³⁵. W stolicy Ukrainy Olga z córką pozostała nawet wtedy, gdy Petlura zmuszony był opuścić miasto. Nie mogąc nadal mieszkać we wspomnianym hotelu, przenieśli się do znajomych, u których w trosce o bezpieczeństwo Olga występowała pod zmienionym nazwiskiem. Wiosną 1919 roku, wobec zagrożenia miasta przez wojska bolszewickie opuściła z córką Kijów i przez parę miesięcy przemieszczały się one wraz z cofającymi się na zachód oddziałami ukraińskiej armii. Wczesną jesienią Petlura w trosce o bezpieczeństwo rodziny nakłonił żonę, aby wraz z grupą innych ukraińskich

³⁵ Tamże, s. 106.

emigrantów wyjechała do czeskiej Pragi. Tam Łesia rozpoczęła naukę w czeskiej szkole początkowej. W 1921 roku Olga z Łesią na krótko odwiedziły Symona Petlurę rezydującego wówczas w Tarnowie, ale po kilku tygodniach powróciły do Pragi³⁶. Dopiero w połowie 1922 roku przyjechały do Warszawy, gdzie Ataman Główny, dzięki pomocy Henryka Józewskiego, zamieszkał już wcześniej, choć anonimowo³⁷. Mieszkanie przy ulicy Mokotowskiej 5 udostępnił mu kijowianin były działacz Polskiej Organizacji Wojskowej, adwokat Włodzimierz Redlich³⁸. W Warszawie Łesia poszła do polskiego gimnazjum, a Olga prowadziła dom³⁹. Obie przy pomocy żony Józewskiego, Julii z Bolewskich, uczyły się języka francuskiego, gdyż od pewnego czasu było wiadomo, że do Paryża przeniesie się część rządu emigracyjnego i tam wyjedzie Ataman Główny. Petlura opuścił Warszawę 31 grudnia 1923 roku i po kilkumiesięcznych pobytach na Węgrzech oraz w Szwajcarii, 16 października 1924 roku dotarł do Paryża⁴⁰. Olga zaś z córką pozostały w Warszawie gdyż Łesia chciała tam ukończyć trzecią klasę gimnazjalną. Po zakończeniu roku szkolnego, uzyskaniu za pośrednictwem polskiej administracji francuskiej wizy i uporządkowaniu spraw osobistych, żona Petlury razem z córką wyjechały do Paryża, gdzie dotarły 21 sierpnia 1925 roku. W związku z przybyciem rodziny, Petlura wynajął nowe, skromne dwupokojowe mieszkanie przy ul. Thénarda 7, niedaleko Sorbony, w V dzielnicy Paryża (zwanej Łacińską)⁴¹. Wkrótce jednak, ze

³⁶ Симон Петлюра та його родина..., s. 112.

³⁷ S. Stępień, Symon Petlura..., s. 55.

³⁸ R. Szagała, E. Wiszka, Ukraińcy w Warszawie, Toruń–Warszawa, 2010, s. 465.

³⁹ Г. Юзевський, Замість щоденника, переклад Ю. Васейко, Луцьк, 2017, s. 121.

⁴⁰ Archives de la Préfecture de Police, Paris, sygn. 276 657, teczką 76657, akta nr B9 2024 192, brak pag.

⁴¹ Tamże. W literaturze spotkać można także informację, że ze względów bezpieczeństwa Olga z córką zamieszkały w oddzielnym mieszkaniu przy ul. Gay Lussac.

względów bezpieczeństwa Olga z córką zamieszkały w oddzielnym mieszkaniu przy ul. Gaya Lussaca.

1 września 1925 roku Łesia rozpoczęła naukę w czwartej klasie paryskiego żeńskiego renomowanego Liceum Fénelon (Lycée Fénelon). Wykazywała duże talenty językowe, a także malarskie i poetyckie. Spokojne, choć dość ubogie, życie rodzinne Petlurów nagle przerwało zabójstwo Atamana Głównego, dokonane 25 maja 1926 roku przez zamachowca Srolema Szwarzbarda, który swój czyn motywował rzekomą odpowiedzialnością Symona Petlury za pogromy ludności żydowskiej na Ukrainie przez wojska, którymi dowodził podczas walki o niepodległość⁴². Pogrzeb Atamana, a następnie brutalna i kłamliwa nagonka na jego osobę podczas procesu zabójcy, silnie odbiły się na zdrowiu jego żony i córki⁴³.

Z okresu paryskiego mamy jedyny, jak dotąd, dokument z dokładną datą urodzenia Olgi z Bilskich Petlury. Jest to wydany w 1928 roku przez Prefekturę Policji „Certyfikat indentyfikacyjny” (Certificat d'Identite), coś w rodzaju dowodu osobistego lub paszportu, w którym wpisano datę urodzenia, ale ostatnia cyfra roku, ręcznie jest wpisana tak, że może być zarówno 5, jak i 6. Analiza występujących w dokumencie innych cyfr o nominale 6, jednak tę ostatnią wyklucza. Tak więc na podstawie tego dokumentu oraz podawanego w dokumentach szkolnych i akcie ślubu wieku należałoby przyjąć, że Olga z Bilskich Petlura urodziła się 23 grudnia

⁴² Obszernie pisze o tym m.in. ukraiński historyk Serhij Łytwyn w swej książce o Atamanie Symonie Petlurze, zob. С. Литвин, Симон Петлюра у боротьбі за самостійну Україну, Київ, 2018, s. 479-526; zob. także: А. Яковлів, Париска трагедія 25 травня 1926 року. До процесу Шварцбарда, Раруž 1927 (publikacja ta została potem przedrukowana w pracy zbiorowej pt. Збірник пам'яті Симона Петлюри (1879–1926), Прага, 1930, s. 228-258; М. Шаповал, Про смерть Петлюри, „Календар Українського Робітничого Союзу”, Скрантон 1929, s. 46-79; Ю. Кульчицький, Симон Петлюра і погроми, [w:] Симон Петлюра. Збірник Науково-студійної конференції в Парижі (травень 1976): статті, замітки, матеріали, ред. В. Косик, Мюнхен–Париж, 1980, s. 137-159 Т. Hunczak, Simon Petlura et les Juifs, Paris, 1987.

⁴³ Симон Петлюра та його родина..., s. 121-123.

1884 roku, ale nie można też całkowicie wykluczyć roku 1885, jaki wypisano na jej mogile. Notabene w dokumentach francuskich podawała ona nazwisko rodowe Bielska⁴⁴.

Wspomniany dokument identyfikacyjny z 1928 roku potwierdza także uzyskanie wizy wjazdowej do Polski i jej pobyt wraz z córką w Warszawie. Olga przyjechała tam w lipcu tegoż roku w związku z chorobą (częste krwotoki i omdlenia). Choroba okazała się niegroźna i po krótkim leczeniu zdecydowały się na powrót do Paryża. Po drodze odwiedziły rodzinę Siropołków w Pradze⁴⁵. Życie jednak nie oszczędzało Olgi. Wkrótce, pod koniec 1929 roku, Łesia zachorowała na gruźlicę. Była wówczas w ostatniej klasie gimnazjalnej. Konieczne okazało się leczenie sanatoryjne. Dzięki pomocy finansowej przyjaciół obie wyjechały w marcu 1930 roku do znanego we Francji sanatorium w Cambo-les-Bains. Miejscowości położonej nad morzem, w francuskiej części kraju Basków. Po początkowym okresie leczenia Łesia poczuła się na tyle dobrze, że pod koniec wiosny 1931 roku udało się jej eksternistycznie zdać egzamin maturalny⁴⁶. Będąc cały czas pod opieką lekarską zdecydowała się na podjęcie studiów na Wydziale Literatury Uniwersytetu w Bordeaux. Wybór tego uniwersytetu wynikał z faktu, że znajdował się od w niedalekiej odległości od Cambo-les-Bains i miał z nim dobre połączenie kolejowe. Było to istotne dlatego, że Łesia była zobowiązana co dwa miesiące zgłaszać się na kontrolę lekarską do sanatorium⁴⁷. Studia rozpoczęła z początkiem roku akademickiego 1933/1934. Olga z córką zamieszkała wówczas w Pessac, małej miejscowości w pobliżu Bordeaux. Łesia z sukcesem ukończyła pierwszy rok studiów i rozpoczęła drugi, ale wiosną 1935 roku stan jej zdrowia znów się pogorszył. Olga zmuszona była ponownie wyjechać z córką do sanatorium. Mimo

⁴⁴ Bibliothèque Ukrainienne Symon Petlura à Paris, dokument: Certificat d'Identite, npag.

⁴⁵ Симон Петлюра та його родина..., s. 129.

⁴⁶ Тамże, s. 127.

⁴⁷ Симон Петлюра та його родина..., Симон Петлюра та його родина..., Симон Петлюра та його родина..., s. 130.

intensywnego wieloletniego leczenia, Łesia zmarła w sanatorium Cambo-les-Bains 6 listopada 1941 roku. Została pochowana na miejscowym cmentarzu. Olga zaś powróciła do dawnego mieszkania w Paryżu. 28 listopada 1942 roku udało się jej przenieść ciało córki i pochować we wspólnym grobie obok ojca na cmentarzu Montparnasse⁴⁸. Żyła bardzo skromnie, finansowo wspomagali ją ukraińscy i polscy przyjaciele, a także siostrzeniec jej męża Stepan Skrypnyk, ówczesny poseł na Sejm RP, współpracownik wojewody wołyńskiego Henryka Józewskiego.

Olga z Bilskich Petlura zmarła 23 listopada 1959 roku i została pochowana we wspólnym grobie, obok męża i córki, na cmentarzu Montparnasse w Paryżu⁴⁹. Jej życiorys pozostawia wiele niewiadomych. Warto podkreślić, że wiarygodnej daty i miejsca urodzenia Olgi Petlury z Bilskich nie ma także w materiałach znajdujących się w Archiwum Prefektury Policji w Paryżu (Archives de la Préfecture de Police de Paris) w dziale „Renseignements généraux”⁵⁰. W odniesieniu do żony Atamana Głównego Olgi Petlury mamy tam tylko ogólne informacje dotyczące miejsca zamieszkania w Paryżu, reakcji na proces męża oraz kontaktów z przedstawicielem ukraińskiej emigracji. Właściwie po zakończeniu procesu Szwarzbarda Olga Petlura przestała być przedmiotem zainteresowania francuskiej policji politycznej.

Reasumując powyższe rozważania należy stwierdzić, że przed historykami wciąż stoi potrzeba dalszych poszukiwań archiwalnych dotyczących zarówno samej Olgi z Bilskich Petlury, jak i jej rodziców. Odnalezienie metryki chrztu Olgi z pewnością może być źródłem informacji nie tylko o niej samej, ale także o rodzicach, ich wieku, pochodzeniu, znajomych lub kuzynach, np. rodzicach chrzestnych. Wszystko to znacząco rozszerzałoby naszą wiedzę o Oldze z Bilskich, żonie Atamana Głównego Symona Petlury.

⁴⁸ Tamże, s. 135.

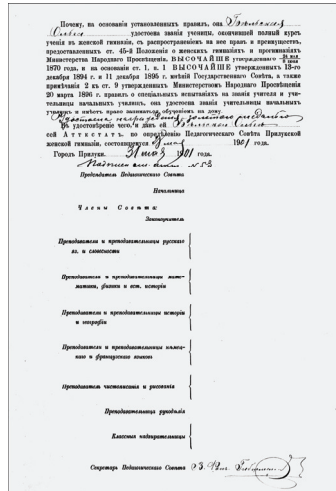
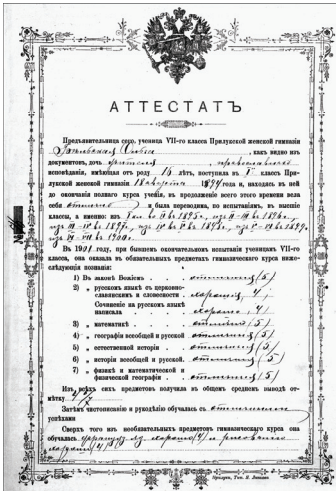
⁴⁹ [Nekrologi] „Свобода” [New York] 27 XI 1959, № 229, s. 3.

⁵⁰ Co można tłumaczyć jako wydział poszukiwań ogólnych, czyli tajny wywiad wewnętrzny.

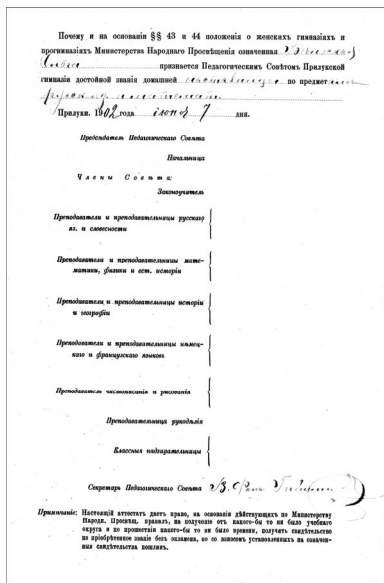
Иллюстрации

Gimnazjum Żeńskie w Prylukach, które ukończyły siostry Olga i Ludmiła Bilskie / Прилуцька жіноча гімназія, яку закінчили сестри Ольга та Людмила Більські. Колекція Прилуцького районного історико-краєзнавчого музею

2. Świadectwo maturalne Olgi Bilskiej / Атестат Ольги Більської про складення іспитів і здобуття повної середньої освіти ДАЧО, фонд 1436, оп. 1, спр. 42, арк. 99-99 зв.

3. Dodatek do świadectwa gimnazjalnego poświadczający, że Olga Bilka ukończyła 8 klasę / Додаток до аттестату про закінчення 8-го додаткового класу гімназії
ДАЧО, фонд 1436, оп. 1, спр. 42, арк. 176-176 зв.

СВИДѢТЕЛЬСТВО.

По указу ЕГО ИМПЕРАТОРСКАГО ВЕЛИЧЕСТВА,
изъ Московской Духовной Консисторіи выдано сіе въ томъ,
что въ метрической книгѣ Московской уез-
да Арестранненской, села Любо-
мицкаго церкви, тысяча двѣстѣ пять-
дцатомъ года, № 3, писано: Анваре
Великаго числа женился:
управляющій герцога Павла Симономъ
Васильевъ Петлюра, правнани-
ко вприснобданіи перваго браку,
35 лѣтъ; взявъ за себя домашнюю маст-
ницу Ольгу Арканасову Бильскую
Браковскаго вприснобданіи, перваго
браку, 30 лѣтъ;

20502

вѣнчалъ священникъ Сергій Комисаровъ
сх и причтающій

Причитающійся гербовый сборъ уплаченъ Октябрѣ
7 дня 1915 года.

Число Консисторіи Самаринскій уездъ Рязанскій

 Секретарь И. В. Васильевъ Давыдовъ

За Архивариуса В. Г. Губин

4. Świadcstwo ślubu Olgi Bilskiej i Symona Petlury z dnia 7.X.1915 t. /
Свідощтво шлюбу Ольги Бильської з Симоном Петлюрою
з дня 7.X.1915 р.

Репродукція з Симон Петлюра та його родина. До 70-річчя Його трагічної загибелі. Документи і матеріали, Київ 1996, с. 76.

5. Olga Petlura z córka Łesia / Ольга Петлюра з донькою Лесею.
Поч. 20-х років XX ст.
Колекція ПВІН

6. Larysa Petlura. Fotografia z końca lat dwudziestych XX w. /
Лариса Петлюра. Світлина з кінця 20-х років XX ст.
Колекція ПВІН

7. Olga Petlura. Fotografia z końca lat dwudziestych XX w. /
Ольга Петлюра. Світлина з кінця 20-х років XX ст.
Колекція ПВІН

RÉPUBLIQUE FRANÇAISE
PRÉFECTURE DE POLICE

CERTIFICAT D'IDENTITÉ

Paris, le 24.11.1928

Valable jusqu'au 24.11.1929

Le présent certificat n'est pas valable pour le retour dans le pays qui l'a délivré sans une mention spéciale inscrite sur le présent document. Il cessera d'être valable si le porteur pénètre, à un moment quelconque, en Russie.

Signalement	Nom de famille	Петлюра née Білська
1. m. 60 c.	Prénoms	Olga
22 ans	Date de naissance	23.12.85
aux fr.	Lieu de naissance	Włocławek
1. m. 60 c.	Nom de famille du père	Bielski
2. m. 60 c.	Nom de famille de la mère	(D'origine Russe n'ayant acquis aucune autre nationalité)
3. m. 60 c.	Profession	
4. m. 60 c.	Ancien domicile en Russie	Włocławek
5. m. 60 c.	Résidence actuelle	Paris 7 ^e Rue Say 106
Observations		

Le soussigné certifie que la photographie et la signature apposées ci-contre sont bien celles du porteur du présent document.

LE PRÉFET DE POLICE :
Pour le Préfet de Police et par autorisation,
Le Chef du 4e Bureau de la Sous-Direction Administrative du Cabinet.

8673

8. „Certyfikat indentyfikacyjny” Olgi Bielskiej wydany przez Prefekturę Policji w Paryżu wraz z wizą wjazdową do Polski z 1928 r. / Certificat d'Identite Ольги Петлюри виданий Префектурою поліції Парижа wraz з в'їзною візою до Польщі з 1928р.

Репродукція з Бібліотеки ім. С. Петлюри у Парижі